

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

№ 111 (12501)

1984 чылдың май 13, воскресенье

1925 чылда үндүрүлгөсү

Өртөз 3 коп.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 40 ЧЫЛЫНГА—ШАЛЫПЧЫ 40 НЕДЕЛЯ!

Даарта, понедельникте, чээрбиги неделя эгелээр

Республиканың мурнакчы бүдүрүлгелеринин, организацияларын, ажал-агыларын «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп девизтиг чарышты калбартыр дугайында эрткен чылдың төнчүзүндө үндүргөн эгелээшкенин күш-ажылчы коллективтер изин-биле деткээн. Даарта шалыпчы 20-ги неделя эгелээр.

«Шын» солун Совет Тываның юбилейинге уткуштур чарыштын чоруп турарын доктаамал чырыдып келген. Ол талазы-биле тускай планын тургускан. Парладалга үнүп

турар болгаш үнер чүүлдер төөгү талазы-биле бо хире кыска хуусаада республиканың бүгү талаалык чедиишкенин чырыдары-биле чергелештир, ук байырдалга уткуштур алган хүлээлгелерин коллективтерин, тус-тус ишчилерин канчаар күүседип турарын, чедиишкенин, шиптирлеттин-мээн айтырыгларын көргүзүп келген болгаш көргүзүр.

Бирги кварталда үлетпүргө күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүнүн пландан ажыр өзүл-

дизи 5 хуу болганында, продукцияның ботүнези немей дыка чингээниде, эрткен чылдың бирги кварталдазындан хой көдээ ажал-агы продукциянын сатканында 50 чарыштын киржикчилеринин үлүг-хуузу аажок улуг. Ынчалза-даа ажалда чедиишкенин быжыглап, ону улам хөгжүдөр ужурулгус. А четпестер бисте ам-даа эвээш эвес. Чарыш оду улам кыптыксын!

Солунун бөгүнгү номеринин бирги, ийги арыннарында юбилейинге тураскааткан материалдарны номчунар.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ БРИГАДА

Кызылдың хлеб заводунда Тыва АССР-нин Дээди Соединиң депутаты Валентина Михайловна Масленникова-мың удуртканы кондиртер Кызыл Тываның 40 чыл оюнга тураскааткан күш-ажылчы ээлдиге идеяларын киржи, бо чылдың бирги кварталынын, түнелинде бүдүрүлгө социалисттик чарышка тилекти деп санаткан, заводтун чектер аразында шилчир Кызыл тутун алган.

Кичи бүдүзү чай чок, ажал кичин тутура анаа челе берген, бригадир В. М. Масленниковадан оларның ажылынын дугайында согурадым.

—Хорайын хлеб заводунда хлеб, булочка болгаш кондиртер кылып бүдүрүп үш пех бар. Аравыста социалисттик чарыштыг ажал-

дал, оң түнелдерин ай, квартал саанында үндүрүп, мураакчыларын, шилчир, мактап-даа келген. Бистин чек бирги кварталда тилекти деп санаткан, заводтун чектер аразында шилчир Кызыл тутун болгаш 50 рубль түнүгү акша-шанналын алдымыс.

—Апрель айда канчаар ажылдаан силер?

—77 тонна кондиртер кылыглары бүдүрүп үндүрүп тургаш, ону 100 хуу боттардыдымыс. Майда планнын ооналдавысты харын-даа ажыр күүседип деп соругулагы бис—деп, бригадир Валентина Михайловна чугаалады.

Чектин участоттарында кичи бүдүзү боттучу ажалын ык билди. Иккээлээр-ге, комсомолчу Ольга Артомошкина (чурутка, солгай талазында). Ол маңаа

дөрт чыл бурунгаар өөреникчилеп келген. Бо үенин ичинде мурнакчы кондиртерин разряды өскөн. Анык кондиртер Кара-Ныс Самбылак бригадиринге, иш-өөрүгө кылган ажылынын түнели-

биле мактадып турар апарган.

Хоочун кондиртер Алештина Афанасевна Богомазова, Валентина Михайловна

Масленникова болгаш Би-Зымаа Хертегэев. Бурулча (чурутка, ортузунда) болгаш өскөлдөгү бүдүрүп үндүргөни

тер болгаш кондиртер кылыглары санар болза хой.

В. КАРАСАЛ
Авторунуң фотолары.

ДАГДЫНЫКЧЫЛАР СЛЕДУ

Дугу Кызылга профбөлчүлүгү болгаш ВЛКСМ обкомунун организациястын республиканың дагдыныкчылар следу болуп эркен.

«СЭКП-ин XXVI съездинин шиптирлеринге дүшүрүп аныктарын коммунистик кижиздилегинге дагдыныкчы ажалын ролон бедилер дугайында» илелкелди СЭКП обкомунун бюро кеңигүүнүгө кандидат, профбөлчүлүгү дагдыныкчы Ш. П. Куулар анаа кылган.

Кызылдың № 2 АТБ-инин слесари, ында дагдыныкчыларга чөвүлелиниң дагдыныкчы Н. Ильенко, «Тыва

кобальт» комбинаттын гирометаллургия цегинин улуг механик Э. Далаа, Кызылдың № 6 цехи азынын башкысы, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну М. Ермишкина, В. И. Ленин аттыг «Тыва дагды» комбинаттын рудининге экивалаттор машинани М. Ховалыг, ВЛКСМ обкомунун ийги секретари В. А. Котергин болгаш өскөлдөгү дагдыныкчы келер-даа селтка санал бергенер.

Республиканың бүгү күш-ажылдың дайынның хоочуннарына, бүдүрүлгөни мурнакчыларга кыйгырткыч слеттук киржикчилерин ху-

лап алган.

Республиканың дагдыныкчылар чөвүлелин слетка санаган.

Слеттук киржикчилеринге Тыва АССР-нин Дээди Соединиң Президиумунун Даргазы М. К. Мендүме бийр чедирип, чүве чугаалаан болгаш, эки ажалдыг дагдыныкчыларга «Тыва АССР-ин аныктарын ажалдыг дагдыныкчы» деп хуудурут аттыг дипломнары тыкысан, оларнык ажал-ининге моон сонгардаа чедиишкенин күзөөн.

СЭКП обкомунун секретари Д. К. Ооржак слеттук ажалында киришкен.

Дөрт айларда үлетпүр ажылынын допчулалы

ЧАРЫШТЫҢ ЧОГААДЫКЧЫ КҮЖҮ-БИЛЕ

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелерин күш-ажылчы коллективтери Совет Тываның 40 чылын төлөтүп уткуурун социалисттик чарышты улам калбарташ, бо чылдың эрткен дөрт айларында чамдык багыт эвес түнелдерин чедип алган. Дөрт айларын күрүне планы кол-кол көртүзүр талазы-биле хуусаалаан эрте күсүттүнген. Продукция сыйгарылыңың хемчээлиниң планы 103,8 хуу күсүттүнген, пайдан ажыр бо үенин дугузунда 1,6 миллион рубльдин продукциянын сыйгарган, 47,7 миллион рубльдин бараанын продукцияны бүдүрүп, ол дээрже эрткен чылдың ол-ла үезинге болаарга 7,1 хуу хой болгаш өздүлгөни планнатканын темизини барык 5 катап ажып турар. Шынар демектиг продукцияны 518 муң рубльге бүдүргөн, ол талазы-биле план 2,1 катап ажыр күсүттүнген.

Дөрт айларда чончүк хергелес бараанын 25,9 миллион рубльге бүдүрүп, планын 107,9 хуу күсүттүнген.

Хөмүр-диз казынын, лагдугу, электр болгаш чыгыч энергия, шой шутук, сонга блоктары, хөм иди, дээралыг кылыглары, эът, колбаса кылыглары, ажал саржаа, чалаң сүт продукцияны, дээр-ган, кондиртер кылыглары, пиво, ээртпес суксунар бүдүрүлгөни планнары күсүттүнген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүнүң планы дөрт айларга күсүттүнген. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле дөңсөөгө, бараанын продукция бүдүрүп 6,4 хуу өскөн. Бараанын продукция бүдүрүлгөни немей өздүлгөни 90,1 хуузу күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүн

өздүлгөни күсүл-биле чедип алдымган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүн өздүлгөни темпери-биле айда ортумак ажал төлөвүнүн аразында чогуур дөңсөөгө киргизиле-биле республикада түнтүстүгүн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгү 4,7 пункт мурнап өзүп турар. Бараанын продукциянын бот-түлгөни бирги кварталда күсүттүнген. Бараанын продукциянын 103,11 көпөк турган, 100,2 көпөк кылдыр эвээжээ. Бот-үениң эвээжээниң камнарга 977 муң рубль болган. Материалдыг чарыгдалардан камнарга 549 муң рубль четкен.

Планын даалгаларын чедир болгаш ажыр күсүлдеринге «Тыва дагды» комбинаттын, «Каа-Хем» хөмүр-диз разрезинин, сүт комбинатнын, дааранын фабрикаларын, Улуг-Хемини мун-үлетпүр ажал-агынын коллективтерин улуг үлүн киригелер.

Ынчалзажок чамдык үлетпүр бүдүрүлгелер коллективтерин ажалында шынгаштап, 7 бүдүрүлгө продукция сыйгарылыңы планын күсүттүнген, 507 муң рубльдин продукцияны чедир сыйгарган. Керээлгү хүлээлгелерин барымадалар болза, 769 муң рубльдин продукцияны сыйгартынымаан 13 бүдүрүлгө бараанын продукция бүдүрүлгөни хемчээл чедирбөөн. 700 дөңсөө-метр эйик блоктарын, 174 тонна чугайын, 800 муң туурунун, 1,5 муң кубометр элээр демір-бетонун, 3,6 муң кубометр керамзит-сайын, 10,8 муң рубль түнүгү мебельди.

111 тонна комбинормун, 179 тонна хлеб-булочка кылыгларын чедир бүдүрбөөн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүнүң планын 14 бүдүрүлгө күсүттүнген, «оң харааы-биле 298,4 муң рубльдин продукцияны чедир бербөөн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүнүң планга немей 1 хуу өстүрүр даалганы 24 бүдүрүлгө күсүттүнген. 24 бүдүрүлгө күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүнүң темпери ортумак шалык өздүлгөни кудулаткан. Бараанын продукциянын бот-түлгөни чингелдериниң планын 15 бүдүрүлгө күсүттүнген, а бот-үениң планга немей чартык хуу чингелдер дугайында хүлээлгелерин 31 бүдүрүлгө күсүттүнген. Ындыг ижектиг хожудал турар бүдүрүлгелерин саанында «Турут кезекте» комбинат, «Шагартыж-строй» трестин үлетпүр-бүдүрүлгелер комбинат, алгы завод, Чадаанын болгаш Бай-Хаактын хлеб заводтарын, Тураннын мун пунктун кирип турар.

Хожудал турар бүдүрүлгелерин удурткучулары, партия, хой-инини организациялары хожуулаашкынын этепкеп болбас чүл кылдыр көрүп, оң чыдагаларын бүгү талаалыг сайгарып, бүгү көргүзүлгө талазы-биле планын даалгаларын болгаш хүлээлгелерин күсүлдеринге арга-куралдарын мобилизациялар, хожуулаашкынын ажал эртеринин хемчегелерин ажал хүлээлгелер, Совет Тываның 40 чылын төлөтүп уткууру талазы-биле хүлээлгелер база ону негеп турар.

Допчулаалы Статистика өргөлдүгүнүн специалистери белеткээн.

М. Ш. Машпаадыны Тыва АССР-нин Дээди Соединиң Президиумунун Хүндүлгө биле шаннаар дугайында ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫ

Партия органында хой чылдарда үре-түнелдиг ажалдааны дөңсө бо турттугун хуундун бээр 60 харлааны-биле холбаштыр СЭКП Тыва обкомунун партия аппараттагынын черинин директору Максим Шахарович Машпаадыны Тыва АССР-нин Дээди Соединиң Президиумунун Хүндүлгө бижик-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ин Дээди Соединиң Президиумунун Даргазы М. МЕНДУМЕ, Тыва АССР-ин Дээди Соединиң Президиумунун Секретары Н. БОЙДУ, Кызыл хоорай, 1984 чылдың апрель 11.

ИСПАНИЯДАН ААЛЧЫЛАР

Испанияның хааны Хуан Карлос I биле София кады май 11-де ССР Эвилелинин Улут театрына барып, П. И. Чайковскийн «Куу холун» көргөн.

Аалчылар-биле кады топ дожага СЭКП ТК-ның Чингине секретари, ССРЭ-нин Дээди Соединиң Президиумунун Даргазы К. У. Черненко кады-биле, СЭКП ТК-ның Политбюро кезигүүнү, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазын бирги оралакчызы, ССРЭ-нин даштын херектер министри А. А. Громыко, албанын өске-даа кижилери олурган.

(СЭТА).

ЭШТЕР К. У. ЧЕРНЕНКО БИЛЕ А. КУНЬЯЛДЫҢ УЖУРАЖЫШКЫНЫ

Май 11-де СЭКП ТК-ның Чингине секретари, ССРЭ-нин Дээди Соединиң Президиумунун Даргазы К. У. Черненко Португал Компартиянын Чингине секретари А. Куньял-биле ужурашкан, ол Совет Эвилелин-ге СЭКП ТК-ның чалааны-биле келген.

Амгы үе-чадаа СЭКП-нин кол соругдарынын дугайы А. Куньялда таныштырып турар, чурттуң экономикаын быжыглаарын, оң бүгү талаалык депшигелерин хандырып, чончүк амдыралынын материалдыг болгаш культура денелин улам ыңай бедилерин. Төрүтү чурттуң четтер болгаш иделдиг камталалын хандырып партия бодунун эң чутуга иштин болгаш интернационалдык соругдарын деп санап турарын К. У. Черненко демдегээ.

Империализмниң хөдөлүшкенин түнелдиге делегейде тургустунган байдалды айымдыкты СЭКП көрүп турар деп, К. У. Черненко медегээ. Европада америк адролут ретатарларын тургусканы, АКШ-тын Топ Америкада болгаш Чоокун Чоон чүкте хөдөлүшкенин, Африка-нын муруну чүгүнде Претория расистин Рей-тинин административ-ның дөңсөө турары, дайын чөлөкчүлүгү бүдүрүп космоке шиптирлеттин-Вашингтонун авантюрист политиканын чиктерин ол-дур, ол политика байдал улам чингелдирип турар.

Коммунистер — реалистер. Амгы байдалды багыт талааларында, империализмниң хөдөлүшкенин удурулушкынын улам-на күчүлүг апарып турарын-да олар эң билеп турар. Тайбыны камгалаар дээш, чавырлышкынын эгилер дээш илелдиг демисей-рип, өск-биле кады империализмниң агрессия хөдөлүшкенин чөгүрү ой-тур шаанышкынын бээрн СЭКП бодунун интернационалдык хүлээлгези деп санап турар. Ынчанга бис реализм болгаш империализмге удуру демиселдер-биле эңсеткил каттыштырып турар бис. Бо ийи соруга бот-боттары сырый холбаалыг, ыңчанга коммунистерин ол ийиниң кайы-бирээниден чайлаары оларын үндөш принциптеринден ойт-талары болуп деп болуп турар бис.

Ийи партияны санап турары-биле алырга, ам кол чүл болза адролут дайын-ны кыжынып чайлаа-рычче угланган күрөшкенин ийиниң идеяларын болуп. Ол бедик соругтаны чедип алыр дээш, хой болгаш ыңы-бүрү политиканы күштер туржуп турар. Ынчалза-даа кижик төрөлтөш-нин камгалаары дээш боттук чайгылыш чок демиселдер болза амгы кижик төрөлтөш-нин эңне идеяларын, чо-гаадыкчы күжү — ажалын аңгытын төлөөлгөчлери, коммунистер, болуп турар. Тайбын дээш демисел болган социал депшигелер дээш, күш-ажыл кичи-лерин, эрте-ажылдарын камгалаар дээш демисел бот-боттары дыка сырый холбаалыг.

СЭКП-ин сыйгарып социализмни болбайрап-гайындарычче угланган ажал-чорудулазын, делегей аразында Советтер чуртунун чорудуп турары тайбынын болгаш интернационалдык эңсеткил кат-

тыштырылганын чайгы-лыш чок политиканы А. Куньял бедик-биле үндөш. Португалда байдал дугайын ПКП-ин Чингине секретари чугаалаан. Апрель революциянын түнелдиге деп португал үлүстүң чедип алган демократтыг чутула чалаан алышкынынын шаар калдаанын, социализмниң ажалын киргиз, АКШ-тан НАТО-дан, делегей империализмдин Пору-галында камгарыла-ның күштелешкенин социал болгаш политиктиг демисел-дин чингелдеринге чедир-рип турар. ПКП-ин Х съездинин шиптирлеринге даялгаш, португал коммунистер демократтыг шипин алышкынын дөңсөө — күш-ажыл кижиктерин өйү келген чутула арга-ажыктарын дээш, Апрель революциянын чалаан алышкынынын камгалап эрттир — дээш, чурттуң национал тамаары-лас чоруту, тайбын камгалап бү-тү үлүстүр-биле кайлаа та-лаалык ажалды камгалап, жылга дээш шугурун кем-селди чорудуп турар. Порту-галыкын НАТО-га киржиле-эни калбартырга, өскө үлүстүргө тамаарыштыр өжөөнү болгаш агрессия үлүлешкенин португал демократтык база кылдыр ажаллаарыга ПКП шиптир-лит удурулап, адролут эк-секти португал демократ-кекпел тургузарын болгаш сөөртүрүп болурус дээш тур-жуп турар.

К. У. Черненко португал коммунистерин эңсө-шугуру демисел-биле СЭКП-ин эскерип чок эңсеткил каттыштырылганын илелдиге, олар берге болгаш бунинг демисел-динге чедиишкенин бол-дурч күзөөн.

Дайында удуру масаламт шипчээшкенин киржикчилер-биле, демократия дээш, боттарынын чурттарынын тамаарышлас чоруту болгаш бот-эргези дээш, неоконформизмге, расизмге болгаш фашизмге удуру, албадашкынын, кы-жанышкынынын болгаш хаалап киришкенин империализм политиканын удуру демиселдер-биле ийи партияны эңсеткил каттыштырылганын шиптер К. У. Черненко биле А. Куньял бадыт-каан.

Дөңсөөлүг, ийи талага ажалыг совет-португал харылааларын хөгжүлгө, ССРЭ-нин болгаш Португа-ланын уластырынын ара-зында алкараалык калбарып, быжыгларына бүгү темп-биле палт бээр деп СЭКП-ин болгаш ПКП-ин чүтүлүк бееза үезинде илелдиге кел-

СЭКП-ин болгаш ПКП-ин аразында ажал-дугаа найраалы болгаш эңсеткил каттыштырылганын харылааларын бедик-биле үндөш, ужуражышкынын киржикчилер марксизм-ленинизм, пролетаржы интернациона-лизмни шылгалттыг прин-циптерин үндөшүзүш, чалгыс эйик быжыглар болгаш үре-түлгөлдөгү кады ажалла-жылганы калбартыр деп оң болгаш португал комму-нистерин шиптирлин бадыт-каан.

Чурктын камгалаа болгаш найраалын баалаанын өткөн ужуражышкында СЭКП ТК-нын Политбюро кезигүүнүгө кандидат, СЭКП ТК-нын секретари Б. Н. Пономарев биле СЭКП ТК-нын кеңигүүнү, СЭКП ТК-нын Чингине секретаринын ду-далачызы А. М. Асанов киришкен.

(СЭТА).

«Шынын» болгаш радионун каттышкан рейдизи

ЧЕТПЕСТЕРНИ ДАРЫЙ ЧАЙЛАДЫР, АЖЫЛДЫ ШАПКЫНЧЫДАР

«Бригада керээзи — күш-ажылдыг организациястын, коллективизмни болгаш бот-боттарына дузаалыг чоруткуча кижиздилегин чедир хевирин. Ындыг лозуну ханаа-да аскан делем-стодоларга кирип кээрликсе, «Шын» солундан «Брига-да керээзи» деп эгелг чүл-дү үзе кескеш, база ханаа да аскан болду. Күш-ажылдыг организациястын бот-депшигелер аргачыны кайда-да калбаа-биле кирип турар болганда, «Шамба-лым» совхозтун хоочун та-раажызы Шүүче Доржу-оолдун удуртканы хову-трак-тор бригадалык кеңигүү-нерин чартыктыг изиг күзелдин дөңсөө херек.

Бистин бригадасы ажалдыг алыс түнелдин барымадалан, төлөвүн алып бот-оруга-чарыгалыг арга-га шиптирлет дугайында чугайын совхозтун дирекциязын партком болгаш профком шагда-ла эгелээ. Ам-даа херек бүтпөөн — деп бригадир чугаалады.

Бригаданын турар чери тараа өстүрөйне дыка таарымчалыг кара хөргүчүт арга-агыштыг бедик эвес палаттар. Агаар-бодустиг байдалы багыт болган сөөлүг беш чылда бригаданын ортумак дүңдүгү гектардан на тос центнер болган. Брига-да кезигүүнүнүн чугаа-зында алырга, харын ол тос центнер кезээ чапарын-га шайгалып турар. Дирек-ция ону эвээжедирин кызы-

дып турар. Ол хирезинде бо чылдын планда көрдүнгөни — гектардан-на 12,5 цен-тер!

Үе эрттип турар, а ажал улам дорайтаан. Палаттар турганын өзүгээр алырга, тарылганы май 11-де дөңсөө турган. Тарылга май 3-тен эгелээ, оон бээр 2964 гектар черин чүгүл-630 гектардында үзүн чаш-тыган Хуусаа эркен. Брига-дада беш К-100 бар. Олар-нын үкүнүн моторлары үрелген. База бир К-700-түн эренил синган. Ындыг ээ-рил ажал-агыда чок, чүгө-лө чоңдурар. Чоокта чаа септелген үгөн бо күчү-лүг тракторларын үрелген-дин чыдагаларын Кызыл-дын районун аразынын «Сельхозтехника» катты-жышкынынын шынар чок септөөнде диктин турар.

Техника үрелип турда, бригаданын техниктиг ажаал-да кылып шапкыны база үрелген. А «Сельхозтех-ника» ыңдыг машиназы келбестээ. Беш ДТ-75 бол-ган ийи Т-150 бар-даа болза, оларнын кылы алыс баа-хой. Бурунгу хунге чедир та-рылга мурунунун ажалдан кылмышкыны бенин бо муң гектар хире черге чорут-тумаан. Ук ажалдарын май 3-те доозары көрдүнгө тур-ган.

Механизаторлар үзүнүн шык хөргүгө чаштырып алып дээш кызымак ажал-дап турар болду. Ынчалза-даа бар техниканы күжү-

биле хонукта ийи чүс гек-тар чедир чаштырыр берсе. Күчүлүг тракторларын да-ры ажалдап-пас болза, ча-жылдары ам-даа чартык ай-да доозары болдуныс. Тра-кторларын чангыс ээлдиге ажалдап турары ажал-дын бүдүрүкчүлүгүн улам на чавызадып турар. Ажал-дын бүдүрүкчүлүгүн пландан бир хуу бедиктенген 5100 рубльдин, продукцияны бот-үзүн чартык хуу чингел-кенинде 1500 рубльди кам-нап алып дээн соругта кү-сөттинмес хире апарган.

«Совет Тыва» совхозтун хову-трактор бригадасында бир трактор үрелеш үш хонган, бир трактор мото-ро солаан соода бот-оругта ажалдап эгелээр агарып бригадир Владимир Көкөр-бенден шыдадыныс. Ол хун чеди К-700-түн ийи ажал-авааан алыс алдан гектар чеге үзүн чедир чашты-маан. Үзүнүн чангыс ма-шина сөөтүп турар. Үре-лин селкаларга хол-биле үлүг турар, оон уламдын ажал божук, тракторлар ма-найыр үзүгө таарыжып турар. «Сельхозтехника» чедиишкелерин баш бу-рунгаар сөөртүп бер-бөөн, ыңчанга баштайгы беш чүс гектар черин үре-лин чедиишкелге чок ча-жар ужурга таарыжып. Ам чедиишкелдин эжелден, ыңчалза-даа ону чакар тус-кай машина чок, Күчүлүг К-700-терге чок — культу-ва

тор, тос плоскорез чедип-пес. Оон уламдын ажалдыг бүдүрүкчүлүгүн ийи кат-тыва, чамгалаар ийи кат-тыва. Кудулаттор бисте чаа э-дилеш, Районун «Сельхоз-техника» болгаш «Сельхоз-химия» организацияларын-дан керээлгү хүлээлгелерин күсүлдерин негеттинип турар.

Совхозтун кол инженерин өскөр чоруткан, партком секретари шөлөөлөп турар, өскө харымсалгыч уду-рутулар, чакы тарылганы кижиздилегин сулараткан. Оон уламдын адролуттору пле-нелин аныгыларын талазы-биле республиканын экономикаын чөвүлгө ху-галык материалдарын май онга чедир бригада кеңигүү-неринге кичи-даа таныштыр-баан. А туралда оон көрүп алып телевизор-даа, дынал-тар радио-даа, номчул алып солун-даа ч

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЛЕРНИ «МЕНИН АЛДАРЫ»
ОРДЕННЕР БОЛГАШ «МЕНИН МЕДАЛЫ»
МЕДАЛЬДАР-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА
Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң Президиумунун
Чарлары

(Эгеи № 110 «Шыда»).

СҮТ-ХӨЛ РАЙОНДАН

Алды уругту божаан болгаш
кижиктиген илерин
«Мениң медалы»
медальды I чергези-биле

Зоя Дамыановна Мартаа
— «Алдан-Маадыр» совхоз-
тун ажилчыны.

Людмила Каспыл-ооловна
Монгуш — Сүт-Хөл суурда
өг-бүлде ээзи.

Валентина Алдын-ооловна
Ховалыг — Кара-Чыраа
суурда уруглар садынын
кижиктидичи башкызы.

Беш уругту божаан болгаш
кижиктиген илерин
«Мениң медалы»

медальды II чергези-биле
Марта Ооржакновна Бай-
Кара — Сүт-Хөл ортукмак
школазынын башкызы.

Зоя Эртинеевна Лопсан —

райпо столоваянын повара-
ны.

Клара Даржаевна Мон-
гуш — Кара-Чыраа суурда
аспи-садтын иялызы.

Ольга Херей-ооловна Он-
дар — Байн-Тала ортукмак
школазынын техникалычыны.

Валентина Даныс-Белеков-
на Ооржак — Сүт-Хөл ор-
тукмак школазынын ажилчы-
ны.

ТЭС-ХЕМ РАЙОНДАН

Чеди уругту божаан болгаш
кижиктиген илерин
«Мениң алдары»

орденин III чергези-биле
Карамаа Күзекпеновна

Тыва АССР-ниң Дээди

Тыва АССР-ниң Дээди

Кызыл хоорай,
1984 чылдың апрель 25.

Албаан — «О. Шынаа» сов-
хозтун ажилчыны.

Алды уругту божаан болгаш
кижиктиген илерин
«Мениң медалы»

медальды I чергези-биле

Найямаа Дамчаевна

Өдөкпен — «Тес-Хем» сов-
хозтун ажилчыны.

Беш уругту божаан болгаш
кижиктиген илерин
«Мениң медалы»

медальды II чергези-биле
Зоя Чоодуевна Базыр-оол

— О. Шынаа ортукмак шко-
лазынын башкызы.

Алена-бара Донгураковна

Бумба — «Тес-Хем» совхоз-
тун ажилчыны.

Валентина Самдановна

Дандар — районун төп эм-
негезиниң уруг эмчи сестра-
сы.

Светлана Орловна Дон-
мит — «О. Шынаа» сов-
хозтун ажилчыны.

Майя Чоодуевна Кызыл-
оол — Бельди-Армг суурда
өг-бүлде ээзи.

Алдын-кыс Казанцевовна

Найит-оол — «О. Шынаа»
совхозтун аспи-садтын по-
вары.

Мария Аракчаевна Оюн

— кураштыгы район ин-
спекциязынын агентини.

Совединиң Президиумунун

Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Совединиң Президиумунун

Секретары Н. БОЙДУ.

БЕРЛИН

Германиянын Социалист-
тик чыгыс аай партиязы биле

Португал компартия боо-
чөпсөктерин андере бүүдөр

чорутуң калбарышкынын

ара доктаадыр болгаш чөп-
сөгленишкенин дүүдүренин-
че база чавырылдырыш-
кынче эртилдени эгелээр

дээш тайбынга хандыкыл-
дым өскө-даа күштер-биле

мады күженишкенин

идеикейтир шиптирлел

долу тура-сортуктар

ГСЧП ТК-нын Политбюро

кежигүү секретары Герман

Аксен биле Португал ком-
партияны ТК-зынын

Политкомиссиянын кежигү-
нүнче кандидат Антониу Ло-
пештин Берлинге болгаш

ужуражышкынын үезинде

ол дугайын меделгелен.

Амгы үеде кол соруга түл

дээрге, агрессив империа-
лист бөлүктөргө, хамык-
чы мурунда АКШ-тын

чорудуң турары удураныш-
чыр турмурун болгаш

боо-чөпсөктү андере бүүдө-
рлүк политиказын түн-
нелинде тыптың келген

яролот халаттын айымалы

болдурбазы болур деп олар

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

чангыс эп-сепкилдиг демет-
лээн.

ГАВАНА

Немец фашизмни ашкан

Тинделгениң 40 чыл оюнта

тураскаал кылдыр агитас-
пропагандачы калбак кампа-
нияны республикага эртки-
рер дугайында шиптирлел

Кубаның Компартиязын

ТК-зынын секретариаты ху-
лал алган. Кампанияны

нол соругазы — гитлерин

эзелден Европаның улус-
тарын хостарына Совет

Экилденин шиптирлел ро-
лон көргүзери, үшкү рейхке

ажелеттирген турган чурт-
тарга удуранышкынын шим-
чашкенин организастаарын

га коммунистерниң ажил-
чорудулазынын бири чер-
гелги ужурудузаның демел-
гелери фашизмге удуң бүгү

демиселчилерин болур-чогу-
ру-биле тураскаал бузулар

болур деп, Кубаның Ком-
партиязын ТК-зынын Ре-
волюст угаанышкы кал-
дынын эрелестеги Педро

Маргольес меделгелен.

ПАРИЖ

Дайыма удуң «Чүстүң

кыйгыры» дээр сурагалы

француз шимчашкынын тай-
бың талалыкчаларынын

улусчу массалык чыксаалы

октябрь 18-те Парижге эр-
тиренин кыйгырган. Ини

чыл мурунда бо шимчаш-
кынын тургускан политиктиг

болгаш хөй-иниктиң көсү

ажылдакчаларын чаа болуң

жалчегилең ужуражыш-
кынын үезинде ол дуга-
йында шиптирлел хулам

алган. Чыксаал эрткиренин

ниң шипил алдыгын хуңуң

дүүдүрери дээш демиселди

моон сонгаар-даа келер үе-
ниң салгалычларының му-
нунга аң чутула хулаалези

кылдыр көөр деп, А. Лота

ЛИМА

Социалист интернацио-
наль Латин Америка бол-
гаш Кариб бассейни чуртта-
рынын айтырларынын тал-
лазы-биле комитетиниң ху-
ралы Каттишкан. Штаттар

ның агрессив политиказын

чангыс эп-сепкилдиг бур-
уушкан. Оң киржикчилери

— Социеттерниң кежигү-
ери 30 партиянын төлө-
дөңчилери, ол мышка чам-
дык чурттарыны хайгаарак

чылар кылдыр чалаттырган

күрүне болгаш политика

ажылдакчалары түнел

декларацияны чүүдүдү деп

көргөн. Латин-америк улус-
тарын салым-чолуг кара.

туралында аажылар дээр

АКШ-тын чүткүлүн ол до-
кументиде сойгалап көргүс-
кен.

Никарагуаның порттарын

миналаар талазы-биле төп

разведка эрелелиниң кем-
бурдузуг үүгелдишкенин

көргөн, оң түнелдине дай-
тык-даа суднолар кириш-
тир кеш-даа суднолар ча-
зылганыга комитет килең-

көө, сомосачы дээрбе-
чилерин бүгү хемчег-биле

детип турары, Латин Аме-
риказын девискезиринде хо-
ралакчы террорку ажил-
чорудулазын күштелдир-
гени-биле холбоштор АКШ-

ка удуң херек көдүрер ду-
гайында Никарагуаның

зааның негелденин Гаагага

дээш, чөпсөгленишкенин

көргөн. Делегей судукуң

дурум бузуар бурун эрелин

хулаалези көөрдүң ойталазы

дээш Вашингтонну бур-
уушкан.

Документиде айтып тура-
рын бузуар алдыга, эне-
леттирген Гренаданы мили-
таризастап турары, Сальва-
дордун шипти херектерин-
ге АКШ-тын сонсаал чок

холгаарлаашкыны Латин

Американың улустарына

шымгыс кыжанышкыны бо-
лу турар. Конституцияда

айтылган хосталгаар бол-
гаш магадлаалар шуут-ла

чок байдалга эртин «пре-
зидент сонгулаалары» дү-
жир чүе Сальвадордун ай-
тырларынын шиптирлел

шымдаас деп, декларацияда

меделгелен. Сальвадорда

кризист шиптирлелериниң

кара чангыс аргазы патриот-
чу күштериниң саналдааны

бүгү талаарының киржилге-
зи-биле чугалажышкыны

артирлери болуп турар.

Америк шериглери Грена-
дадан Гондурастан до-
ктордан үлдүренин туралы

кирижикчилери кешер. Той

Америкага тайбышын чедиң

алар талазы-биле «Контадор

бөлүмүн» күженишкенин

тердеткен.

Диктаторку дээрин бузу-
чурунгарга удуң демиселди

турар Чилини, Парагвай-
ны, Гватемаланың база

Латин Американы болгаш

Кариб бассейниң өскө-даа

чурттарынын улустары-биле

эп-сепкил катыштырыла-
зын дугайын делегаттар

меделгелен.

(СЭТА).

ШЫНАР АТТЕСТАЦИЯЗЫ: чаа үе-чада

Бо чылдың июльдан эге-
лел үлөтүр продукцияны

аттестастарынын чаа чүрү-
мү күштүң болуп кирер, ону

Курстандарт, Эртем болгаш

техника талазы-биле курко-
ммет, ажилдең Күрпалы

болгаш Күрпалы бады-
лаан. Ол документтин та-
йылбырлар бээрин СЭТА-нын корреспондентиниң,

ССРЭ-ниң Стандартар та-
лазы-биле күрүне комитети,

ниң даргазынын оралакчызы

В. Кипаренкодан дилээн.

— Продукция шынарын

аттестастары дээр бестик

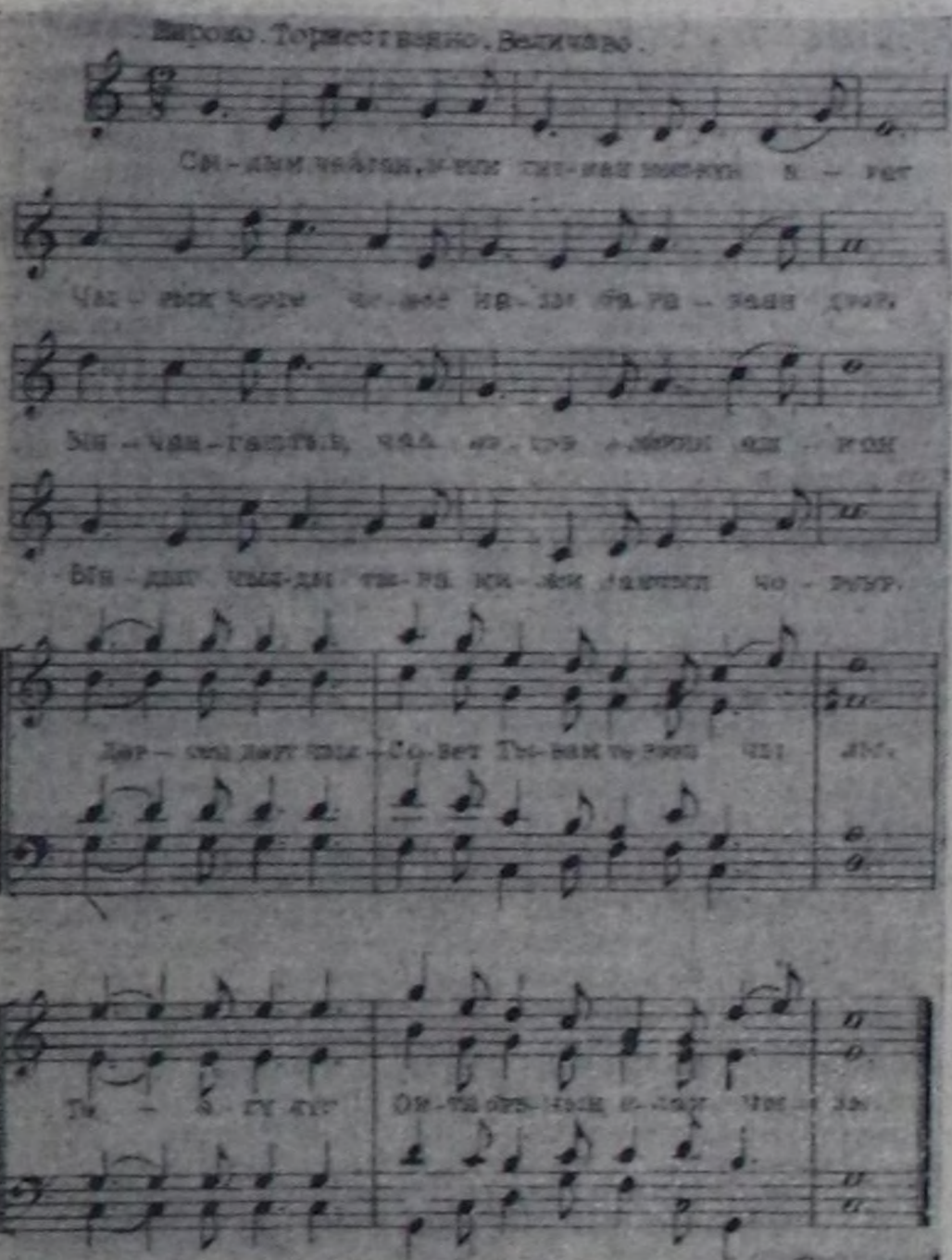
үлөтүргө чаа чүгү эвес

деп, ол чугалаан. Ону он

беш чыл мурунда кирген.

ДӨРТӨН ДӨРТ ЧЫЛ

Сөзү К.Э. Кудажымы. Музыкасы Р. Кенденбилдин

Сыдым чайган, урук туткан көшкүн арат
Чырык черге чеке назы барааан дээр.
Ынчангаптың чаа өргө экин ашкан
Ындыг чылды тыва кижн сактып чоруур.

Дөртөн дөрт чыл — Совет Тыва төрөн чылы,
Төгүлүг Октябрың уланчым.
Аас-кежин Таңды, Саян эдөн долган,
Ажыраал Улуг-Хемниң эрини каастаан,
Ынчангаптың чаа өргө экин ашкан
Ындыг чылды тыва кижн бодап чоруур.

Дөртөн дөрт чыл — Совет Тыва төрөн чылы,
Төгүлүг Октябрың уланчым.
Орук исти улуг Ленин айткан берген,
Олче чоңу Партия баштап оорат.

Ынчангаптың чаа өргө экин ашкан
Ындыг чылды тыва кижн уткан чоруур.
Дөртөн дөрт чыл — Совет Тыва төрөн чылы,
Төгүлүг Октябрың уланчым.

Улусчу чогаалдыг фестивалы

УЖУР ЭДЕРТИП
БОЛБАС

Совет Тываның 40 чыл оюнга турааскааткан республиканың ажал-ишчилеринин улусчу чогаалдыг фестивалынын район көрүлдөзү Шагаан-Арык хоорайда болуп өрткөн. Аңаа Улуг-Хем районунун «Улуг-Хая», Идванов аттыг, «Найыраал», «Күш-ажылдын хостуу», «АК-Туруу» совхозтар кырышкан. Көрүлдөгө ат-сурагыл журнакчы саанымалар, малчынар, механизаторлар, эмиңер, башкылар иденкейлик ийришкенер. Чидиг демиселдин түнелинде бирги черни «Күш-ажылдын хостуу», ийгиниңиң «Найыраал», үшкүзүн «Улуг-Хая» болгаш «АК-Туруу» совхозтар үлөшкөн-нөр.

«Күш-ажылдын хостуу» совхозтун артистеринин Тыва дугайында литература-музыкалык композициясы солун болган. Ук композициядан чүгө Тыва дугайында аэс, а үк совхозтун өрткөн болгаш аам үзүңдиги дугайында, он бирги беш чылдыг үшкү чылдыг күрүнө план, нарынның күсүлдөзүн дугайында тоданы-биле билип ап болур. Оларның концерттеринин чурук каасталганы, артистеринин иди-хени күсүлдиг турар күсүлдөргө дүжүп турары оңаагаш.

Чүгө бирги черни алган коллективтеринин концерт программасында, өскө-дөө коллективтеринин программасында солун күсүлдөргө хой болганын жюри келтиргенер демделгөн. Ынчанга-даа бо өрткөн көрүлдөгө ала-туркучулар кошкан белет-кедизин көрсүткөн. Олар чүгө үш-дөрт чоңук иштинде концерт программасын тургузуп, чедир белеткет-тирмэс чүдүлдерин көрсү-кенер.

Күлтура бакчыынын ишти байырлап шынчы чок. Коңерт болуп турар уеде көрүкчүлөр үнүп-кырып, кылаштыкып, шимээрел, жюри келтиргенеринин ажалда-рынга шалтыктап турганар. Күрүм-чурум харыялар де-журныйлар тургустунмаан. Комсомол райкомунун бол-гаш күлтура ажалдакчыла-рынын бо көрүлдөгө киркил-тези көсүкү аэс.

Совет Тываның 40 чыл оюн демделеп эрттирери-төгүлүг чылды эртип турар көрүлдө үзүндө. Күлтура бакчыынын дерилтези ын-дыг көрүш чок болгаш кан-чан-даа таарышпас. Бот-ты-вынгар артистерин уран та-лашкып алып, чогаалкыч-ы өзү-биле жогжуп турда, ону бедик деңгелег организаци-он артирери негеттинип турар. Укур эдериңге кайн таар-жыр.

К. САГДЫ.

КӨРҮЛДӨ
ЭРТКЕН

үнү-биле күсүлдиге, көр-күчүлөр деминг адыш час-наашкыныры-биле үдөп турган.

Кызыл-Мажаалыктын эрт комбинатынын артистери көрүлдөгө шыраак белет-кел-динин көргүзүп, ийги черни ээлегенер. Оларның концерт программасында баштап, хөгжүп ырлар, таңылар-хей. Ажыгычтар Валентина Монгуш болгаш Иван Налан-чиков оларның Саян, до-ш-шулуурга үн, чараш аял-галары ойкаанын чон ма-га-дан.

Дараазында үшкү чер-ни 741 ИМК-нын коллектив-и алган. Олар база үч көр-үлдөгө кызыкмаккай белет-ке-нин көрсүскөн. Каас-чараш кеттинген национал тыва

хептин аныяктар А. Чыргал-оолдун «Орденниң Тыва» деп ырыны чалгалаандар бадыйыр турда, кижн мага-да-нас арга чок. Ол кышак ук коллективтин эр улус ансам-блинин күсүлдөзүн, мат-рос таңыны көрүкчүлөр соңуурган.

Көрүлдөгө аягы-агы жанрлар айы-биле №1 ор-тукмак шоланын, районук херегелечилер нитилели-нин, турбериулеза удуз дис-пансеринин Кызыл-Мажа-лык суур Советтин арти-стери эин шынарыг күсүл-делери дээр тускай шапал-дарын алганар. Ынчанга-даа харылаа бедизинин, туд-селтеге уезгостунун, «Сельхозтехника» катты, жышкынынын, райкус-комун иштин херектер нидикин коллективтери уран чүүл көрүлдөзүгө ки-ришкенин районда орко-митеттин четпес ажылы.

Д. СААЯ.

Чеченчикен чугаа

ЭН УЗУН КЫШ

Өөренимге чедир хар-ым наш-ла хонук чептээп дээр. Эмчи-домчу чок уеде аарыгта бастырса-даа, не кижн не-ле болгаш, авам база бир олгун божаш, моон мур-нунда Эрес-болгаш Маадыр деп адап алганы оолдарын шыкынган учурунда мени Кудур-оол деп адаан чүе-дир. Черле ынчаш, бистин шынаага ол уеде өтпек-оол, Чыдыг-оол, Кудур-оол, Са-зан-оол, Каадыр-оол, Бужар-оол, дээр шынаа багыт ат-тар тыгып келени ол чүе шыкажыл. Амгы чаштарын Омак, Орлан, Долаана, Чо-дур, Мерген, Аяс, дээр шынаа чараш аттардан ой-лап дестирер ол чүе-дир. Мээң ол адым ынчангаш шолаже киргикемге мени салбайн эдериң келген.

Конакыска аалга авам-нын улуг акым, мээң тө-рөдериңден эңне ынаам, дайым турган.

Даа, бо чылын ама-на өөренип болдум. Каадыр башкы бурткөп ады — деп өөрүшкүм илереттим. Номуч олурган солунун са-лып каап, дайым бакым дүгүн өргөдөй суйбап.

Чазы, ынчаарга ам өө-ренип кижн ааа белеткенип аар чүе болгай кайы хире белеткенип алдым? — дидир.

Шуут белен даа, бе-лен. Номур сааттыган, авам хурен даалымбо чүеүр, хей-деп даарап берген, сумка-база ол пөс арты-биле даа-рап каан — деп, харыяладым.

Дайым шайн аартап олур-ган, чугааладым.

Өөренип кижне ол арай эвезир-чир, чазы, ном-дестер иди-хептен еске ботту база белеткээр болгай. Оңа чедир кадып, казып, чүеке чедир санап, дора ди-е, адым салгытар кылдыр өөренип алыр болза, эки болдуз ийи. Бо дээрге ача-биле мээң «сургуулда» чо-раан үенис эвес шыкажыл.

Дайым шынап-ла коңуч берге айтырыгы салгыпкан болган. Мен шынап-ла онга чедир кадып, казып, чүеке чедир билдир, ат салыр ха-маан чок акыларым сан-жүкү өөредир авам, авам, «алектен ол кижиниң бакым төөретпешер, шолаже бар-гаш өөренип-ле берсег» дээр-ле болгай.

Силер өөренип туру-нарда кандыг турган чүе-дир, даай? — дидим.

Бис өөренип туру-у-са сен шыкап белеткенип албаан кижиниң шоруу-ла. Ачангың, бакымда холан черин билдир сен бе, ынчаш баар болдуз ийи, чазы — дей-дир. Мен доран ачам-ның бакымда төгерик холан черин сактып келген мен.

Ол канчан барганы ол, даай? — деп соңуурган ай-тырдым.

Ол дээрге шагдагы Хендерениң Шагдыр-Хели-ниң хуурактар сургуулунга өөренип туруу-са өөреткен чүе-дир билбейн баарга, дай-нын чоранан дайынжыкы-би-ле оя үстүрүп каан чери-дир. Мен харын-даа аарый берсег, менди үнгенин ол-дур — деп чорда өгө дай-ымның иштерин кирип кел-ген. Чугааыс ынчаар үзүл-ген. Ол чугаа ол хун мени анаа олуртпаан. «Багай өө-ренип дээр бакым ол шаап каан болура — бо бодап ме-ни амырдаптаан. Кекээ, ачамның бакымда холан черин шайлап олурда көрүп кааш, коротканым аяжак. Ол дүе ык шиптирелп алган мен, кандып берг арга-биле өөреним деп, Оонна эгел-деш моон мурунда четтик-пейн манат турган, чорка-аыт деп лимчевес хүнирер канайдыр солчул-ла эгел-деш.

Эргилдегил уе чедип кел-бейн канчаар, өөренип хун келген. Эртең отуп чадап чыдырмыда авам оттурду: — Олгум, манай кыштаан хүнүң келгени-ле бо болгай, дүргөн тура халы че. Серге-дир сутга чүеа каагыт.

Тура халааш, херим иш-тинден бызалар ундур ой-ладып тура мээң херен чер-ни эскерип каан мен. Оңа чедир санап, адым салып билдир авам мен. Школа бар-ган херээ чок. Мени та кан-чалышнар.

«Кудур-оолдап» шаг бол-ганнар. Баштап харын ды-нап чыткан мен. Оон удуй берип-тур мен. Багайтар се-жүкү өөредир авам, авам, «алектен ол кижиниң бакым төөретпешер, шолаже бар-гаш өөренип-ле берсег» дээр-ле болгай.

Силер өөренип туру-нарда кандыг турган чүе-дир, даай? — дидим.

Бис өөренип туру-у-са сен шыкап белеткенип албаан кижиниң шоруу-ла. Ачангың, бакымда холан черин билдир сен бе, ынчаш баар болдуз ийи, чазы — дей-дир. Мен доран ачам-ның бакымда төгерик холан черин сактып келген мен.

Ол канчан барганы ол, даай? — деп соңуурган ай-тырдым.

Ол дээрге шагдагы Хендерениң Шагдыр-Хели-ниң хуурактар сургуулунга өөренип туруу-са өөреткен чүе-дир билбейн баарга, дай-нын чоранан дайынжыкы-би-ле оя үстүрүп каан чери-дир. Мен харын-даа аарый берсег, менди үнгенин ол-дур — деп чорда өгө дай-ымның иштерин кирип кел-ген. Чугааыс ынчаар үзүл-ген. Ол чугаа ол хун мени анаа олуртпаан. «Багай өө-ренип дээр бакым ол шаап каан болура — бо бодап ме-ни амырдаптаан. Кекээ, ачамның бакымда холан черин шайлап олурда көрүп кааш, коротканым аяжак. Ол дүе ык шиптирелп алган мен, кандып берг арга-биле өөреним деп, Оонна эгел-деш моон мурунда четтик-пейн манат турган, чорка-аыт деп лимчевес хүнирер канайдыр солчул-ла эгел-деш.

Эргилдегил уе чедип кел-бейн канчаар, өөренип хун келген. Эртең отуп чадап чыдырмыда авам оттурду: — Олгум, манай кыштаан хүнүң келгени-ле бо болгай, дүргөн тура халы че. Серге-дир сутга чүеа каагыт.

Тура халааш, херим иш-тинден бызалар ундур ой-ладып тура мээң херен чер-ни эскерип каан мен. Оңа чедир санап, адым салып билдир авам мен. Школа бар-ган херээ чок. Мени та кан-чалышнар.

«Кудур-оолдап» шаг бол-ганнар. Баштап харын ды-нап чыткан мен. Оон удуй берип-тур мен. Багайтар се-жүкү өөредир авам, авам, «алектен ол кижиниң бакым төөретпешер, шолаже бар-гаш өөренип-ле берсег» дээр-ле болгай.

Силер өөренип туру-нарда кандыг турган чүе-дир, даай? — дидим.

Бис өөренип туру-у-са сен шыкап белеткенип албаан кижиниң шоруу-ла. Ачангың, бакымда холан черин билдир сен бе, ынчаш баар болдуз ийи, чазы — дей-дир. Мен доран ачам-ның бакымда төгерик холан черин сактып келген мен.

Ол канчан барганы ол, даай? — деп соңуурган ай-тырдым.

Ол дээрге шагдагы Хендерениң Шагдыр-Хели-ниң хуурактар сургуулунга өөренип туруу-са өөреткен чүе-дир билбейн баарга, дай-нын чоранан дайынжыкы-би-ле оя үстүрүп каан чери-дир. Мен харын-даа аарый берсег, менди үнгенин ол-дур — деп чорда өгө дай-ымның иштерин кирип кел-ген. Чугааыс ынчаар үзүл-ген. Ол чугаа ол хун мени анаа олуртпаан. «Багай өө-ренип дээр бакым ол шаап каан болура — бо бодап ме-ни амырдаптаан. Кекээ, ачамның бакымда холан черин шайлап олурда көрүп кааш, коротканым аяжак. Ол дүе ык шиптирелп алган мен, кандып берг арга-биле өөреним деп, Оонна эгел-деш моон мурунда четтик-пейн манат турган, чорка-аыт деп лимчевес хүнирер канайдыр солчул-ла эгел-деш.

Эргилдегил уе чедип кел-бейн канчаар, өөренип хун келген. Эртең отуп чадап чыдырмыда авам оттурду: — Олгум, манай кыштаан хүнүң келгени-ле бо болгай, дүргөн тура халы че. Серге-дир сутга чүеа каагыт.

Тура халааш, херим иш-тинден бызалар ундур ой-ладып тура мээң херен чер-ни эскерип каан мен. Оңа чедир санап, адым салып билдир авам мен. Школа бар-ган херээ чок. Мени та кан-чалышнар.

«Кудур-оолдап» шаг бол-ганнар. Баштап харын ды-нап чыткан мен. Оон удуй берип-тур мен. Багайтар се-жүкү өөредир авам, авам, «алектен ол кижиниң бакым төөретпешер, шолаже бар-гаш өөренип-ле берсег» дээр-ле болгай.

Силер өөренип туру-нарда кандыг турган чүе-дир, даай? — дидим.

Бис өөренип туру-у-са сен шыкап белеткенип албаан кижиниң шоруу-ла. Ачангың, бакымда холан черин билдир сен бе, ынчаш баар болдуз ийи, чазы — дей-дир. Мен доран ачам-ның бакымда төгерик холан черин сактып келген мен.

Ол канчан барганы ол, даай? — деп соңуурган ай-тырдым.

Ол дээрге шагдагы Хендерениң Шагдыр-Хели-ниң хуурактар сургуулунга өөренип туруу-са өөреткен чүе-дир билбейн баарга, дай-нын чоранан дайынжыкы-би-ле оя үстүрүп каан чери-дир. Мен харын-даа аарый берсег, менди үнгенин ол-дур — деп чорда өгө дай-ымның иштерин кирип кел-ген. Чугааыс ынчаар үзүл-ген. Ол чугаа ол хун мени анаа олуртпаан. «Багай өө-ренип дээр бакым ол шаап каан болура — бо бодап ме-ни амырдаптаан. Кекээ, ачамның бакымда холан черин шайлап олурда көрүп кааш, коротканым аяжак. Ол дүе ык шиптирелп алган мен, кандып берг арга-биле өөреним деп, Оонна эгел-деш моон мурунда четтик-пейн манат турган, чорка-аыт деп лимчевес хүнирер канайдыр солчул-ла эгел-деш.

Эргилдегил уе чедип кел-бейн канчаар, өөренип хун келген. Эртең отуп чадап чыдырмыда авам оттурду: — Олгум, манай кыштаан хүнүң келгени-ле бо болгай, дүргөн тура халы че. Серге-дир сутга чүеа каагыт.

Тура халааш, херим иш-тинден бызалар ундур ой-ладып тура мээң херен чер-ни эскерип каан мен. Оңа чедир санап, адым салып билдир авам мен. Школа бар-ган херээ чок. Мени та кан-чалышнар.

«Кудур-оолдап» шаг бол-ганнар. Баштап харын ды-нап чыткан мен. Оон удуй берип-тур мен. Багайтар се-жүкү өөредир авам, авам, «алектен ол кижиниң бакым төөретпешер, шолаже бар-гаш өөренип-ле берсег» дээр-ле болгай.

Силер өөренип туру-нарда кандыг турган чүе-дир, даай? — дидим.

Бис өөренип туру-у-са сен шыкап белеткенип албаан кижиниң шоруу-ла. Ачангың, бакымда холан черин билдир сен бе, ынчаш баар болдуз ийи, чазы — дей-дир. Мен доран ачам-ның бакымда төгерик холан черин сактып келген мен.

Ол канчан барганы ол, даай? — деп соңуурган ай-тырдым.

Ол дээрге шагдагы Хендерениң Шагдыр-Хели-ниң хуурактар сургуулунга өөренип туруу-са өөреткен чүе-дир билбейн баарга, дай-нын чоранан дайынжыкы-би-ле оя үстүрүп каан чери-дир. Мен харын-даа аарый берсег, менди үнгенин ол-дур — деп чорда өгө дай-ымның иштерин кирип кел-ген. Чугааыс ынчаар үзүл-ген. Ол чугаа ол хун мени анаа олуртпаан. «Багай өө-ренип дээр бакым ол шаап каан болура — бо бодап ме-ни амырдаптаан. Кекээ, ачамның бакымда холан черин шайлап олурда көрүп кааш, коротканым аяжак. Ол дүе ык шиптирелп алган мен, кандып берг арга-биле өөреним деп, Оонна эгел-деш моон мурунда четтик-пейн манат турган, чорка-аыт деп лимчевес хүнирер канайдыр солчул-ла эгел-деш.

Эргилдегил уе чедип кел-бейн канчаар, өөренип хун келген. Эртең отуп чадап чыдырмыда авам оттурду: — Олгум, манай кыштаан хүнүң келгени-ле бо болгай, дүргөн тура халы че. Серге-дир сутга чүеа каагыт.

Тура халааш, херим иш-тинден бызалар ундур ой-ладып тура мээң херен чер-ни эскерип каан мен. Оңа чедир санап, адым салып билдир авам мен. Школа бар-ган херээ чок. Мени та кан-чалышнар.

«Кудур-оолдап» шаг бол-ганнар. Баштап харын ды-нап чыткан мен. Оон удуй берип-тур мен. Багайтар се-жүкү өөредир авам, авам, «алектен ол кижиниң бакым төөретпешер, шолаже бар-гаш өөренип-ле берсег» дээр-ле болгай.

Силер өөренип туру-нарда кандыг турган чүе-дир, даай? — дидим.

Бис өөренип туру-у-са сен шыкап белеткенип албаан кижиниң шоруу-ла. Ачангың, бакымда холан черин билдир сен бе, ынчаш баар болдуз ийи, чазы — дей-дир. Мен доран ачам-ның бакымда төгерик холан черин сактып келген мен.

Ол канчан барганы ол, даай? — деп соңуурган ай-тырдым.

дамдыдан дөзип, ынай-бээр сооп, уду-оттуп турумда-ла, хун аяр чеккен. Ол уе-де бир акым бызаа каа-зылдан мени тып алган. Ын-чанга чегре чыганаалдан боор ол ол дүе-ле өлгөс, дегдирин аарый берген мен.

Шай ынчаар бугун чар-тык ай орунга чыткан мен. Бир өртеңне авам: — Ам ын-чаар, бо чылын база өөрен-мейт кыштаарың ол-дур.

Улгадырга харын утаан ки-рер оң — деп, ачам авамга чугаалай-дыр. Ол хун өөре-диге эгелдеш хүнүң соон-да бир дугаар, дашкаар үн-ген мен. Май-биле дайым сутга четтим. Хөөреңиң шай-лап орувуста дайым мээң канчан аарый бергеним соңуурган. Дайымдан ка-зыгарып шыдааным мек. Шу-ту бодамды то каалкан мен:

— Даай, бодап көрөян, онга чедир кадып, казып билбес, чүеке чедир санап билбес, үжүк деп чүе шуут билбес кижини башкылар ат-кылгай-ла, ачам ынчангаш холан баштыг чоруурудан көртүм.

Дайымның мени ол хире эргим, дымагыл кылдыр ку-сактаанын ооң мурунда-да, соонда-да сагымас мен. Шай ижи олурган бо-дур дун-тура халааш, мени, кышпааче чыраа үнү бер-геш үтүктөл чок: «Уэди, мени сарым чок ашакты өрөшөп көр, чүеүңиң утка-зын сенээ чедир чугаалайгай барганым ол шыкажыл, ха-ралаан» деп пат-ла турган.

Ынчан чүеүңиң ужурун тайылбырлады. Дайымның ачамның өөренип чораян шолаже, шолжа эвес, ху-рактар кижиниң хурээ тур-ган чүе-дир. Оларны эттеп-соп чораны чүгө оларның мелегейн дээр эвес, а ол «эртем» оларның чүеүңе чок эвес боорга, эттеп-со-п чоран чүе-дир. А бис үе-де чаштарын эртем шо-лазынга аас-кежиктип чаар-тылгалыг эртем чедип алыр дээр өөрениривисти дайым чугаалады.

Ам оон бээр хей чылдар эртин, хой сутлар агыш чо-руй барганда, ол узун кыш-ты сактып кээр мен. Өөре-дигеден чыдып калгаш хин-чегден турганым ол кыш мени, чаш оолду эрги биле чаа, эки-биле багай, эртем-биле дүмбей деп чүеүни бо-дарадар-даа болза бодум-нуу-биле утаап билдирген кыш чүе. Ол узун кыш ме-ни ам-даа кагааны ол ыш-кажыл.

К. НАТТИЙ-ООЛ.

ЫНАКШЫЫРГА

Этти эрттир ынакшыырга
Эдентиг-ле чүе-дир аа —
Караж шийип алырга-даа
Караңдыа уйгу келбес.
Сагышпа хон бодап кирер
Саргаан чүрек

шапкылаңар,
Сырткы так
куспакташтың
Чыдарга-даа дуза болбас.

Эртем-сургуул
дооскужемге
Эвээш үе артын калган,
Ынаам кыска четкижемге
Ыстаан чүрөө куюнаа.

Иван ХЕРЛИН,
студент.

«ТЫВАНЫҢ АНЫЯКТАРЫ» СОЛУННУҢ ШАҢНАЛЫ ДЭЭШ

Талпыг-да 34 чыл бурун-гаар «Тываның аныяктары» солунун шынаптар дээр баштайгы чадаг чараш мар-гылаары болган. Он кир-киччилериниң саны чыл кел-ген туудум көвүдөп, ол мар-гылааларга аныяктар мас-са-чы-биле кирип турар алганар.

Совет улустун фашист Германниң чыгыш шапка-ныдан бээр 39 чылга ба-за Совет Тываның 40 чыл оюнга турааскааткан эста-фета маргылаады. Тикселег хүнүнде Кызылдың кудум-чарына өрткөн.

Маргылаалар эгелээринин мурнунда В. И. Ленин аттыг пөтлөк парад болган. Аңаа «Тываның аныяктары» со-лунун редактору Ш. Д. Куудар сос алган, чанчыл болгаш эстафетаның төөгүзүн болгаш сөөлгү чылдарда ол маргылааларга аныяктар-нын болгаш бугурулге, ал-бан организацилаларың кол-лективтеринин киркилтези-нин дугайында чугаалааш, күш-културжуларга спортчу чедикшиктерин күзөң.

Маргылааның негелде-лериң «Улуг-аа аңаа кирип турар коллектив бугуруу каш, даа команданы кирип боду ужурул, ынчангаш маңаа хей командагыл кирири ажалыг солун-даа.

Старт пистолетинин баш-тайгы медээни чангы-лаңар биле-ле. Култура-ның болгаш дыштаналыг Ш. Гастелло аттыг пармын-ны кирип чериниң чангы-

дан 7-8 класстарың өө-ренип уругдары бир деңге үнүпкөннөр. 30 хире спорт-чулар баштайгы каш метр-ле маңаан соонда оларның бот-боттарың аразы чоор-ту ырай берген. Ол эстафе-тага №3 шоланың коман-дазы түңсөл сан-биле мур-наан. Оларын көргүзүп 13 минута 09 секунд болган. 14-кү шоланың спортчулары стартты эки эгелесе-да, дистанцияны сөөлгү чадала-рыга темпизин чидигеш, ийги чери ээлээн. Школа-интернаттын аныяк спортчу-

лары үшкү черде. Оолдар аразыга №14 шолода күш-култура башкызы Вла-димир Чурутонов өөреникчи-лери тилдэн.

8-10 класстын өөреникчи-леринин аразыга №3 шоланың командазы бирги шаңналы чаалап алган. №15, 7 шолалар ийги-дуу черде.

Үшкү бөлүккө эми, баш-кы учинчилеринден, №4 болгаш кооператив профтех-училиштерден, автоорук ба-за кедээ акыл-агы техни-кумдарындан спортчу кыстар

үнгенер. Башкы учинчи-леринин найыралдыг коман-дазы маңаа эки түңсөлүг бол-ган. Оон келтиргенер старттан үнгөн хевээр му-нуче кымыл-даа кырбоз-нөр. №4 профтехучилище-нин шыраак спортчулары бо уаада чүгө ийги чери болура аргалыг болган. Авто-орук техникумунун коман-дазы үшкү шаңналга төлөт-ки болган.

Дээр өөредилге черле-ринин аразыга педаго